

Anna Witkowska-Paleń

Instytut Nauk Socjologicznych, Uniwersytet Rzeszowski

**MODEL WSPÓŁPRACY INTERDYSCYPLINARNEJ
W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE**

Wprowadzenie

Przemoc w rodzinie od lat stanowi doniosły problem społeczny w naszym kraju. Jak dowodzą dane statystyczne Komendy Głównej Policji, każdego roku doświadcza jej ok. 91 tys. osób (dane uśrednione za okres 2015–2019), przy czym ofiarami przemocy domowej najczęściej są kobiety, które stanowią ok. 73% ogółu pokrzywdzonych, a już wyraźnie rzadziej doświadczają jej małoletni (ok. 15%) oraz mężczyźni (ok. 12%)¹. Z niektórych badań wynika, iż przemocy w rodzinie, w różnych formach (np. przemoc fizyczna, psychiczna, finansowa itd.), doświadczył co piąty dorosły Polak (ok. 22%)². Utrzymujący się od początku lat 90. ubiegłego stulecia stosunkowo szeroki zakres problemu przemocy domowej spowodował, iż zaczęto poszukiwać skutecznych sposobów przeciwdziałania temu zjawisku zarówno na gruncie polityki kryminalnej, jak też polityki społecznej.

Od dekady funkcjonuje model przeciwdziałania przemocy oparty na znowelizowanych w 2010 r. przepisach ustawy o przeciwdziałaniu przemo-

¹ Obliczenia własne na podst.: Komenda Główna Policji, *Wybrane statystyki – przemoc w rodzinie*, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 12.02.2020).

² TNS OBOP, *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – Raport z badań ogólnopolskich*, Warszawa 2010, s. 12.

cy w rodzinie³, w którym istotną rolę odgrywa interdyscyplinarna współpraca różnych służb i instytucji usytuowana na poziomie samorządów gminnych. Fakt, iż ustawodawca powierzył samorządom gminnym szczególne zadania związane z interwencją instytucjonalną w rodzinach dotkniętych przemocą domową, niewątpliwie związany jest z tym, iż gminy jako najmniejsze wspólnoty lokalne, a więc znajdujące się najbliżej potrzebujących, mogą stosunkowo szybko i skutecznie reagować na różnego rodzaju nieszczęścia i patologie dotyczące poszczególne jednostki, jak i całe rodziny⁴.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie najważniejszych założeń modelu organizacyjnego współpracy międzyinstytucjonalnej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ukazanie niewątpliwych zalet, ale też pewnych ograniczeń wiążących się ze współpracą różnych służb i instytucji w tym zakresie.

Zespoły interdyscyplinarne i grupy robocze oraz ich rola w przeciwdziałaniu przemocy domowej

Jak wynika z zapisów znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy, samorządy gminne zobowiązane są do powoływania zespołów interdyscyplinarnych skupiających przedstawicieli lokalnych instytucji, których zadaniem jest integrowanie i koordynowanie działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinach. Zespoły interdyscyplinarne powoływane są na trzyletnią kadencję przez przewodniczącego zarządu gminy (tj. wójta, burmistrza lub prezydenta miasta). W skład takich zespołów wchodzi przede wszystkim pracownicy socjalni, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (dalej: GKRPA), funkcjonariusze Policji, pracownicy instytucji oświatowych (nauczyciele, pedagodzy szkolni) oraz pracownicy opieki zdrowotnej (np. lekarze pierwszego kontaktu, pielęgniarki środowiskowo-rodzinne itp.), przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz kuratorzy sądowi. Do zespołów mogą być również powoływani prokuratorzy oraz przedstawiciele innych podmiotów funkcjonujących w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie⁵.

Zadania, jakie ustawodawca powierzył zespołom interdyscyplinarnym, obejmują przede wszystkim: realizację działań określonych w gminnych programach przeciwdziałania przemocy, diagnozowanie problemów przemocy w rodzinach, podejmowanie działań w środowiskach zagrożonych przemocą i inicjowanie inter-

³ Zob. Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 125, poz. 842).

⁴ Por. I. Sierpowska, *Prawo pomocy społecznej*, wyd. 2, Warszawa 2007, s. 70.

⁵ Zob. art. 9a ust. 1–5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r., poz. 218); dalej u.p.p.r.

wencji w rodzinach uwikłanych w przemoc, a także rozpowszechnianie informacji o instytucjach udzielających pomocy i możliwościach jej uzyskania w danym środowisku lokalnym oraz inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie⁶.

Ważnym elementem składowym zespołów interdyscyplinarnych są tzw. grupy robocze, które mogą być tworzone „w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach”⁷. W ich skład wchodzi (podobnie jak w przypadku zespołów interdyscyplinarnych) przedstawiciele podmiotów, takich jak: pomoc społeczna, GKRPA, Policja, oświata i ochrona zdrowia, a ponadto do grup roboczych mogą być również powoływani przedstawiciele innych instytucji i organizacji działających w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie⁸.

Co istotne, do każdego rozpatrywanego przypadku przemocy domowej może być powoływana grupa robocza w odrębnym składzie (w zależności od specyfiki problemów występujących w danej rodzinie), a ponadto w skład grupy roboczej mogą wchodzić zarówno członkowie zespołu interdyscyplinarnego, jak też osoby (przedstawiciele lokalnych instytucji) spoza tego zespołu. Oczywiście tworzenie grup roboczych w obrębie zespołów interdyscyplinarnych nie jest obligatoryjne, choć zdecydowana większość zespołów zazwyczaj decyduje się na ich powoływanie w konkretnych przypadkach występowania przemocy w rodzinach⁹. Stanowi to duże ułatwienie w zakresie pracy zespołów interdyscyplinarnych, których wiodącą rolą jest koordynacja szeregu działań związanych z realizacją lokalnej strategii przeciwdziałania przemocy, podczas gdy zadania grup roboczych są stosunkowo wąskie, skoncentrowane na indywidualnych przypadkach przemocy domowej i niesieniu pomocy konkretnym rodzinom¹⁰.

„Niebieskie Karty” jako podstawowe narzędzie współpracy interdyscyplinarnej

„Niebieska Karta” to narzędzie interwencji instytucjonalnej, które dokumentuje „ogół czynności podejmowanych i realizowanych [...] w związku z uzasadnionym

⁶ Zob. art. 9b ust. 1–2 u.p.p.r.

⁷ Art. 9a ust. 10 u.p.p.r.

⁸ Zob. art. 9a ust. 11–12 u.p.p.r.

⁹ Szerzej, zob. MilwardBrown SMG/KRC, *Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, Warszawa 2012, s. 39.

¹⁰ S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2012, s. 142.

podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie”¹¹, zaś podmiotami, które są uprawnione do jej realizacji, są jednostki organizacyjne pomocy społecznej, GKRPA, Policja, oświata i ochrona zdrowia.

Najogólniej rzecz ujmując, interwencja w danej rodzinie rozpoczyna się w momencie, kiedy jeden z przedstawicieli uprawnionych podmiotów sporządzi formularz „Niebieska Karta – A”. Jest to formularz, który dokumentuje między innymi: dane osoby, co do której istnieje podejrzenie, iż jest dotknięta przemocą w rodzinie, dane osoby podejrzanej o stosowanie przemocy, a także zgłaszane formy stosowanej przemocy, opis miejsca zdarzenia, dane świadków przemocy (o ile tacy występują), jak również działania podjęte przez interweniujący podmiot¹².

Jak wynika z danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, każdego roku w Polsce inicjowanych jest kilkadziesiąt tysięcy interwencyjnych procedur „Niebieskiej Karty” w związku z podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Przykładowo, w 2018 r. wszczęto procedurę w 93 311 przypadkach. Instytucją, która najczęściej uruchamiała procedurę była Policja (ok. 78% sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – A”), a w dalszej kolejności pomoc społeczna (ok. 12%). Sporadycznie natomiast „Niebieskie Karty” sporządzali przedstawiciele oświaty (ok. 5%), GKRPA (ok. 4%) bądź ochrony zdrowia (niespełna 1%)¹³.

Inicjując procedurę interwencyjną w oparciu o formularz „Niebieskiej Karty – A”, przedstawiciel uprawnionego podmiotu zobowiązany jest do przekazania osobie pokrzywdzonej przemocą formularza „Niebieska Karta – B”. Jest to dokument, który zawiera pouczenie, czym jest przemoc w rodzinie, jakie są jej formy, kto może być jej ofiarą, jak również informacje na temat prawno-karnych aspektów stosowania przemocy w rodzinie oraz informacje o możliwościach uzyskania pomocy w sytuacji krzywdzenia przez osobę najbliższą wraz z wykazem działających w danym środowisku lokalnym instytucji i podmiotów udzielających pomocy i wsparcia ofiarom przemocy domowej¹⁴.

Po uruchomieniu procedury interwencji w danej rodzinie wypełniony formularz „Niebieska Karta – A” jest przekazywany (w terminie do 7 dni) przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego w danej gminie, ten zaś w ciągu trzech dni od daty jego wpływu przekazuje go członkom zespołu interdyscyplinarnego lub grupie roboczej, która wyznacza termin spotkania z osobą doznającą przemocy w rodzinie¹⁵.

¹¹ Art. 9d ust. 2 u.p.p.r.

¹² Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U., nr 209, poz. 1245) [dalej: Rozporządzenie Rady Ministrów], Załącznik nr 1.

¹³ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020*, Warszawa 2019, s. 74–75.

¹⁴ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów, Załącznik nr 2.

¹⁵ Zob. § 7.1 i § 8.1–2, Rozporządzenie Rady Ministrów.

Podczas tego spotkania następuje analiza sytuacji rodzinnej osoby pokrzywdzonej i sporządzany jest formularz „Niebieska Karta – C”, w którym, oprócz szczegółowej diagnozy sytuacji osoby doznającej przemocy (m.in. sytuacja zawodowa, mieszkaniowa, zdrowotna), dokumentowany jest indywidualny plan pomocy tej osobie zawierający szczegółowy opis działań podejmowanych przez poszczególne podmioty uczestniczące w realizacji procedury interwencji¹⁶.

Zespół interdyscyplinarny/grupa robocza wyznacza także termin spotkania z osobą podejrzaną o stosowanie przemocy w rodzinie¹⁷. Podczas takiego spotkania sporządzany jest kolejny dokument, tj. „Niebieska Karta – D”, który służy gromadzeniu i weryfikacji informacji o stosowanej przemocy, jej formach i okolicznościach, a wypełniany w obecności osoby podejrzanego o stosowanie przemocy pozwala spojrzeć na ten problem niejako z jej perspektywy. Formularz ten dokumentuje również czynności podejmowane wobec sprawcy przemocy przez członków zespołu interdyscyplinarnego/grupy roboczej oraz zobowiązania, jakie podjął sprawca w celu zaprzestania krzywdzenia osób najbliższych¹⁸.

Zadania realizowane przez poszczególne podmioty w ramach współpracy interdyscyplinarnej

W ramach procedury „Niebieskiej Karty” przedstawiciele poszczególnych podmiotów zobowiązani są do wykonywania ściśle określonych zadań związanych z prowadzoną w danej rodzinie interwencją. Podejmowane przez nich czynności określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r.¹⁹ i są to zarówno zadania związane z realizacją indywidualnych planów pomocy osobom pokrzywdzonym, jak również zadania mające na celu oddziaływanie na osoby dopuszczające się przemocy.

Poniższa tabela szczegółowo ilustruje działania podejmowane przez przedstawicieli instytucji uprawnionych do realizacji procedury „Niebieskiej Karty”:

¹⁶ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów, Załącznik nr 3.

¹⁷ W odróżnieniu od osób pokrzywdzonych, które są „zapraszane” na spotkanie z zespołem czy grupą roboczą, osoby podejrzanego o stosowanie przemocy – są „wezywane” przez zespół/grupę roboczą. Należy jednak dodać, że owo „wezwanie” nie oznacza, że grupa robocza czy zespół interdyscyplinarny ma możliwość wyegzekwowania obecności sprawcy przemocy na spotkaniu oraz jego uczestnictwa w realizowanej procedurze interwencji. Stąd też nie należą do rzadkości sytuacje, gdy osoby dopuszczające się przemocy domowej ignorują wezwania interweniujących instytucji. Szerzej, zob. G. Wrona, *Procedura „Niebieskie Karty” – zarys schematu postępowania*, „Niebieska Linia” 2014, nr 2, s. 24–27.

¹⁸ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów, Załącznik nr 4.

¹⁹ Zob. § 11–15 Rozporządzenia Rady Ministrów.

Tabela 1. Działania podejmowane przez przedstawicieli uprawnionych podmiotów w ramach procedury „Niebieskiej Karty” wobec osób doznających przemocy

Rodzaj czynności	Przedstawiciel podmiotu:				
	Pomoc społeczna	GKRPA	Policja	Ochrona zdrowia	Oświata
Działania wobec osób doznających przemocy (ofiary przemocy)					
1	2	3	4	5	6
Udzielenie niezbędnej, w tym tzw. pierwszej, pomocy (w zależności od potrzeb)			X	X	
Niezwłoczne organizowanie dostępu do pomocy medycznej, jeśli wymaga tego stan zdrowia osoby poszkodowanej	X		X		X
Podejmowanie czynności związanych z zapewnieniem ochrony życia, zdrowia i mienia osób doznających przemocy			X		
Informowanie o uprawnieniu do uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z doznawaną przemocą				X	
Diagnoza sytuacji i potrzeb osoby doznającej przemocy	X	X			X
Udzielanie informacji o możliwościach uzyskania pomocy (psychologicznej, prawnej, socjalnej itp.) oraz wsparcia	X	X		X	X
Udzielanie informacji o możliwościach podjęcia działań mających na celu poprawę sytuacji osoby doznającej przemocy	X	X			X
Udzielanie informacji (rodzicom i opiekunom niestosującym przemocy) o możliwościach pomocy dzieciom doznającym przemocy	X	X			X
Zapewnienie bezpiecznego schronienia, w szczególności w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie	X				
Monitorowanie sytuacji osoby doznającej przemocy	X		X		

Działania wobec osób stosujących przemoc (sprawców przemocy)					
1	2	3	4	5	6
Stosowanie środków przymusu bezpośredniego i zatrzymania (jeśli zachodzi taka konieczność)			X		
Udzielanie informacji na temat prawno-karnych konsekwencji stosowania przemocy w rodzinie	X	X	X		X
Przeprowadzanie czynności procesowych mających na celu zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa			X		
Wzywianie do zaprzestania stosowania przemocy oraz zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego			X		
Udzielanie informacji o możliwościach podjęcia leczenia (np. odwykowego) bądź terapii dla osób stosujących przemoc w rodzinie (tzw. oddziaływania edukacyjno-korekcyjne)	X	X			X

Źródło: A. Witkowska-Paleń, *Interdisciplinary Prevention of Domestic Violence in Poland* [w:] *Sotsiolohiya – sotsial'na robota – rehuljuvannya sotsial'nykh problem*, red. W.E. Cavka, Lwów 2015, s. 107–108.

Wykazane powyżej zadania przedstawiciele poszczególnych instytucji wykonują odpowiednio do swoich kompetencji służbowych. I tak przykładowo funkcjonariusze Policji zobligowani zostali do podejmowania czynności związanych z zapewnieniem ochrony życia, zdrowia i mienia osób doznających przemocy czy też stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec sprawców (o ile zachodzi taka konieczność), a także do prowadzenia czynności procesowych mających na celu zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa. Pracownicy ochrony zdrowia, podejmując interwencję w rodzinach dotkniętych przemocą, mają za zadanie udzielić pierwszej pomocy osobie pokrzywdzonej (zadanie to ustawodawca nakłada także na funkcjonariuszy Policji) oraz poinformować ją o możliwości uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z doznawaną przemocą. Natomiast przedstawiciele pomocy społecznej, GKRPA i oświaty realizują przede wszystkim zadania o charakterze informacyjno-edukacyjnym, główne zaś udzielają osobom krzywdzonym informacji o możliwościach uzyskania pomocy (np. psychologicznej, prawnej, socjalnej) oraz o instytucjach i podmiotach świadczących taką pomoc w danej spo-

łeczności lokalnej. Ponadto przedstawiciele tych podmiotów zobligowani zostali do sporządzenia diagnozy sytuacji i potrzeb osób krzywdzonych. Mogą również prowadzić rozmowy z osobami dopuszczającymi się przemocy w rodzinie na temat prawno-karnych konsekwencji takiego zachowania oraz informować te osoby o możliwościach podjęcia leczenia (np. odwykowego), uczestnictwa w terapii czy programach dla sprawców przemocy (tzw. programy edukacyjno-korekcyjne). Dodatkowo pracownicy socjalni mają za zadanie zapewnić osobom krzywdzonym (o ile zachodzi taka potrzeba) bezpieczne schronienie w placówkach prowadzących całonocne hostele dla ofiar przemocy domowej.

Taki podział zadań, wg kompetencji poszczególnych podmiotów współpracujących ze sobą w ramach procedury „Niebieska Karta”, niewątpliwie powinien służyć zapewnieniu kompleksowej i tym samym efektywnej pomocy rodzinom uwięzonym w przemoc domową.

Zalety współpracy interdyscyplinarnej

Tworzenie zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych obejmujących przedstawicieli lokalnych podmiotów współpracujących ze sobą w ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie umożliwia perspektywiczne spojrzenie na problem przemocy domowej, a w związku z tym niesienie bardziej kompleksowej i wszechstronnej pomocy rodzinom uwięzonym w przemoc domową. Jednak korzyści wynikających z usankcjonowanej współpracy różnych podmiotów jest o wiele więcej, przy tym są to zarówno korzyści dla samych specjalistów tworzących dany zespół, jak również dla rodzin, do których kierowana jest pomoc instytucjonalna.

Wśród korzyści dla specjalistów tworzących zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą wymienia się przede wszystkim takie zalety współpracy międzyinstytucjonalnej, jak²⁰:

- szybki przepływ informacji pomiędzy instytucjami, co niewątpliwie sprzyja oszczędności czasu i energii poszczególnych osób uczestniczących w realizacji procedury interwencyjnej;
- bezpośrednia komunikacja pomiędzy członkami zespołu umożliwiająca bieżące weryfikowanie pojawiających się wątpliwości;

²⁰ E. Duchnowska, *Rola zespołów interdyscyplinarnych w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, <http://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoleczna/przemoc-w-rodzinie/284325,Rola-zespoLOW-interdyscyplinarnych-w-przeciwdzialaniu-przemocy-w-rodzinie.html> (dostęp: 12.02.2020); H.D. Sasal, *Niebieskie Karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 2005, s. 130–131. Zob. także, Najwyższa Izba Kontroli, *Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową. Informacja o wynikach kontroli*, nr ewid. 48/2016/P/15/046/KPSS.31, Warszawa 2016, s. 31.

- szerokie, obejmujące różne perspektywy, spojrzenie na problemy klienta i jego środowiska społecznego, co umożliwia pełniejsze zrozumienie jego sytuacji;
- możliwość postawienia wspólnej diagnozy problemów klienta oraz opracowania wspólnej strategii pomocowej opartej na skoordynowanych, niepowielających się i niewykluczających nawzajem działaniach poszczególnych instytucji;
- zwiększenie skuteczności działań – praca zespołowa poszerza możliwości udzielania pomocy, a różne problemy rodziny mogą być skutecznie rozwiązywane nie przez jedną, a przez szereg współpracujących ze sobą instytucji;
- praca zespołowa redukuje poczucie osamotnienia i przeciążenia problemami klientów, daje też możliwość uzyskania pomocy i wsparcia od innych członków zespołu, który stanowi swoistą grupę wsparcia;
- praca zespołowa to także możliwość wymiany wiedzy i wzajemnego doskonalenia umiejętności członków zespołu.

Współpraca instytucjonalna w rozwiązywaniu problemów rodzin dotkniętych przemocą implikuje także szereg korzyści dla rodzin objętych pomocą. Biorąc pod uwagę fakt, iż w proces pomocy rodzinie zaangażowanych jest wiele instytucji, osoby doznające przemocy domowej mają możliwość otrzymania bardziej zindywidualizowanej pomocy uwzględniającej jej różnorodne potrzeby i problemy. Stąd też osoby pokrzywdzone szybciej mogą dostrzec efekty zainicjowanych działań pomocowych, zwiększając tym samym własne poczucie sprawstwa i podmiotowości, mając jednocześnie poczucie, iż ich problemy są ważne dla wielu osób i instytucji²¹. Z perspektywy ofiar przemocy domowej istotne jest również to, iż mają możliwość przedstawienia swoich problemów przedstawicielom różnych instytucji, a tym samym nie są „zmuszane” do udzielania tych samych informacji działającym niezależnie od siebie podmiotom (wykluczenie sytuacji, gdy w jednej rodzinie w ten sam sposób interwenują różne służby i podejmują te same lub wykluczające się działania). Należy również podkreślić, iż interdyscyplinarna interwencja w rodzinie uwiękłej w przemoc domową może wpływać także motywująco na sprawców przemocy w kierunku zaprzestania krzywdzenia członków rodziny, gdyż im więcej instytucji zaangażowanych jest w pomoc rodzinie, tym mniej sprawca może czuć się bezkarny w swoich działaniach²².

Bariery współpracy interdyscyplinarnej

Procedura interwencji oparta na współpracy różnych podmiotów może wiązać się także z pewnymi ograniczeniami przekładającymi się ostatecznie na efektyw-

²¹ E. Duchnowska, dz. cyt.

²² H.D. Sasal, dz. cyt., s. 131.

ność udzielanej w ten sposób pomocy. Przede wszystkim zaangażowanie licznych instytucji może wydłużać proces interwencji w rodzinie, gdyż zgromadzenie przedstawicieli różnych podmiotów, dla których udział w posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych czy grup roboczych (mimo iż w większości przypadków wykonują te zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych²³) jest dodatkową funkcją – co niewątpliwie utrudnia uzgodnienie i dopasowanie terminów ich spotkań, w tym także spotkań z osobą doznającą przemocy, jak też podejrzaną o jej stosowanie²⁴. Barię dla efektywnej współpracy interdyscyplinarnej może być także odmienny styl pracy przedstawicieli różnych instytucji (np. instytucji publicznych i organizacji społecznych) utrudniający im znalezienie płaszczyzny porozumienia i tzw. wspólnego języka, co prowadzić może do nieporozumień pomiędzy członkami zespołu i trudności w ustaleniu wspólnej perspektywy działania²⁵.

Niewątpliwie jednak najistotniejszym utrudnieniem w procesie szybkiej i sprawnej interwencji instytucjonalnej w rodzinach dotkniętych przemocą jest nadmierne zburokratyzowanie samej procedury „Niebieskiej Karty”. Procedura ta bowiem opiera się na sztywnym, z góry ustalonym schemacie postępowania związanym z koniecznością wypełniania i gromadzenia licznej (nierazko dublującej się) dokumentacji, co samo w sobie generuje jej przewlekłość i w zasadzie uniemożliwia „sprawne i szybkie udzielenie pomocy, pomimo zaangażowania wielu osób reprezentujących różne instytucje publiczne i organizacje pozarządowe”²⁶.

Niektórzy badacze zjawiska podkreślają nawet, iż nadmiar dokumentacji, jaką musi zgromadzić zespół interdyscyplinarny lub grupa robocza (wypełniając formularze A, C i D, sporządzając protokoły posiedzeń zespołu itp.), służy nie tyle potrzebom związanym z udzielaniem konkretnej pomocy osobom krzywdzonym, lecz głównie potrzebom związanym ze sprawozdawczością dotyczącą realizowanej procedury interwencji²⁷. Owa nadmierna biurokracja może więc ostatecznie przekładać się nie tylko na przewlekłość procesu udzielanej pomocy, ale też rodzić zniechęcenie, znużenie, poczucie bezradności i zagubienia wśród członków zespołu interdyscyplinarnego/grupy roboczej²⁸.

²³ Zob. art. 9a ust. 13 u.p.p.r.

²⁴ Por. R. Duda, *My, przewodniczący zespołów interdyscyplinarnych*, „Niebieska Linia” 2013, nr 5, s. 2.

²⁵ P. Teisseyre, *Interdyscyplinarne pomaganie*, „Niebieska Linia” 2011, nr 5, s. 3.

²⁶ Najwyższa Izba Kontroli, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez administrację publiczną. Informacja o wynikach kontroli*, nr ewid. 143/2013/P/12/107/KPS, Warszawa 2013, s. 6.

²⁷ M. Bieja, R. Rudnicki, *Niebieskie Karty. Badanie. O skuteczności procedury Niebieskie Karty realizowanej w dzielnicy Wola M. St. Warszawa*, Warszawa 2016, s. 65.

²⁸ Por. K. Przyborska, K. Rymarek, H. Sokołowska, *Niebieski raport. Rezultaty badania ilościowego i jakościowego dotyczącego realizacji procedury Niebieskie Karty w Warszawie*, Warszawa 2016, s. 72.

Procedura „Niebieskie Karty” zakładająca interdyscyplinarną współpracę różnych podmiotów na rzecz rozwiązywania problemów w rodzinach dotkniętych przemocą domową w założeniu ma służyć zwiększeniu efektywności działań w tym zakresie. Jednak aby taka współpraca była efektywna i rzeczywiście miała interdyscyplinarny charakter, niezbędnym jest, by w pracach zespołów interdyscyplinarnych/grup roboczych brali udział przedstawiciele różnych instytucji i organizacji funkcjonujących w danym środowisku lokalnym. Tymczasem, jak dowodzą różne badania i analizy, w realizację procedury „Niebieskie Karty” zaangażowani są głównie przedstawiciele pomocy społecznej i Policji i to oni stanowią zasadniczy trzon grup roboczych, podczas gdy przedstawiciele innych podmiotów angażują się we wspólne działania minimalnie, a nierzadko też w ogóle nie biorą w nich udziału²⁹.

Skoro więc znaczący ciężar prac związanych z interwencją w rodzinach dotkniętych przemocą spada na pracowników socjalnych i funkcjonariuszy Policji, grupy te są najbardziej narażone na proces wypalenia, zwłaszcza że – jak dowiodła kontrola NIK – wykonują oni owe zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych i tylko nieliczni przedstawiciele tych instytucji (ok. 10%) są zwalniani przynajmniej z części obowiązków w swoim miejscu pracy³⁰. Nie równe zaangażowanie poszczególnych podmiotów w procedurę interwencji to nie tylko problem braku rzeczywistej współpracy interdyscyplinarnej na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej. Obecność różnych instytucji w pracach grup roboczych jest kluczowa także ze względu na współwystępowanie z przemocą domową różnorodnych problemów w rodzinie, takich jak np. nadużywanie alkoholu przez sprawców przemocy (rola GKRPA) czy zaburzeń w zachowaniu dzieci wzrastających w rodzinach uwikłanych w przemoc (rola wychowawców, pedagogów szkolnych).

Podsumowanie

Pomimo występowania pewnych ograniczeń w obszarze interdyscyplinarnej współpracy różnych służb i instytucji na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie współpraca ta przynosi wymierne efekty. Jak bowiem dowodzą dane statystyczne Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, ok. 70 proc. spraw, w których stwierdzono występowanie przemocy w rodzinie, zakończonych zostaje

²⁹ G. Wrona, *Procedura „Niebieskie Karty” – zarys schematu postępowania*, „Niebieska Linia” 2014, nr 2, s. 26; G. Pisarczyk, *Kilka refleksji na temat systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, „Świat Problemów” 2018, nr 5, s. 8.

³⁰ Najwyższa Izba Kontroli, *Pomoc osobom dotkniętym przemocą...*, s. 10.

w wyniku ustania przemocy domowej i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego jej stosowania³¹.

Dzieje się tak zapewne dzięki usprawnieniu przepływu informacji pomiędzy instytucjami oraz możliwości zaplanowania i skoordynowania wspólnego planu pomocy rodzinie, w tym działań mobilizujących sprawców do zaprzestania stosowania przemocy wobec bliskich. Wymierną korzyścią interdyscyplinarnej współpracy służb i instytucji jest także redukcja poczucia osamotnienia przedstawicieli różnych podmiotów w rozwiązywaniu problemów występujących w rodzinach z przemocą, a także możliwość dzielenia się wiedzą i doświadczeniem współpracujących ze sobą członków zespołu. Natomiast zasadniczą barierą, która ogranicza efektywną współpracę interdyscyplinarną, wydaje się być przede wszystkim nierównomierne zaangażowanie przedstawicieli poszczególnych podmiotów w ramach procedury interwencyjnej „Niebieskie Karty”.

Brakuje danych, aby stwierdzić, czy prac w grupach roboczych delegowani są wciąż ci sami, czy też różni przedstawiciele poszczególnych instytucji. Być może udział w pracach grup roboczych niezmiennie tych samych osób rodzi u nich poczucie znużenia i zniechęcenia, a w efekcie przekłada się na coraz mniejsze zaangażowanie w pracę zespołu. Niewykluczone więc, iż „dobrą praktyką” mogłoby okazać się powoływanie odmiennych składów grup roboczych do każdego z indywidualnie rozpatrywanych przypadków przemocy domowej (oczywiście z uwzględnieniem posiadanych kompetencji i umiejętności poszczególnych członków zespołu), a także przynajmniej częściowe zwalnianie ich z pełnionych obowiązków zawodowych lub służbowych w podstawowym miejscu pracy na czas realizacji procedury interwencji.

Bibliografia

- Biejat M., Rudnicki R., *Niebieskie Karty. Badanie. O skuteczności procedury Niebieskie Karty realizowanej w dzielnicy Wola M. St. Warszawa*, Warszawa 2016.
- Duchnowska E., *Rola zespołów interdyscyplinarnych w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, <http://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoeczna/przemoc-w-rodzinie/284325,Rola-zespolow-interdyscyplinarnych-w-przeciwdzialaniu-przemocy-w-rodzinie.html> (dostęp: 12.02.2020).
- Duda R., *My, przewodniczący zespołów interdyscyplinarnych*, „Niebieska Linia” 2013, nr 5, s. 1–4.
- Komenda Główna Policji, *Wybrane statystyki – przemoc w rodzinie*, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 12.02.2020).
- MilwardBrown SMG/KRC, *Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, Warszawa 2012.

³¹ Obliczenia własne na podst.: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Dane statystyczne z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 r.*, Warszawa 2019, s. 174.

- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020*, Warszawa 2019.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową. Informacja o wynikach kontroli*, nr ewid. 48/2016/P/15/046/KPSS.31, Warszawa 2016.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez administrację publiczną. Informacja o wynikach kontroli*, nr ewid. 143/2013/P/12/107/KPS, Warszawa 2013.
- Pisarczyk G., *Kilka refleksji na temat systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, „Świat Problemów” 2018, nr 5, s. 7–10.
- Przyborowska K., Rymarek K., Sokołowska H., *Niebieski raport. Rezultaty badania ilościowego i jakościowego dotyczącego realizacji procedury Niebieskie Karty w Warszawie*, Warszawa 2016.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U., nr 209, poz. 1245).
- Sasał H.D., *Niebieskie Karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 2005.
- Spurek S., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2012.
- Sierpowska I., *Prawo pomocy społecznej*, wyd. 2, Warszawa 2007.
- Teisseyre P., *Interdyscyplinarne pomaganie*, „Niebieska Linia” 2011, nr 5, s. 3–5.
- TNS OBOP, *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – Raport z badań ogólnopolskich*, Warszawa 2010.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r., poz. 218).
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 125, poz. 842).
- Witkowska-Paleń A., *Interdisciplinary Prevention of Domestic Violence in Poland* [w:] *Sotsiologhiya – sotsial’na robota – rehuluyannya sotsial’nykh problem*, red. W.E. Cayka, Lwów 2015.
- Wrona G., *Procedura „Niebieskie Karty” – zarys schematu postępowania*, „Niebieska Linia” 2014, nr 2, s. 24–27.

THE ORGANIZATIONAL MODEL OF INTERDISCIPLINARY COOPERATION IN PREVENTING OF DOMESTIC VIOLENCE

Abstract

The phenomenon of domestic violence has been the focus of the Polish legislature and social services since the middle 1990s. Over the years, numerous activities have been undertaken in order to prevent this phenomenon; the unquestionable culmination of these activities was the 2010 amendment of the violence prevention regulations. The legislature has entrusted a special task to local community – establishment of interdisciplinary domestic violence prevention teams. They are established by a head of the commune administration (city president, mayor), and their goal is strategic planning of the local social policy for prevention of domestic violence. Persons appointed to the teams include: social workers, members of commune commissions for prevention of alcohol-related problems, police officers, representatives of educational establishments (class teachers, school counselors), representatives of health care units (general practitioners, paramedics, health visitors), as well as members of local non-profit organizations. Moreover, members of an interdisciplinary team may include: probation officers, judges, public prosecutors and other representatives of entities involved in prevention of domestic violence in a given local environment.

Domestic violence is unquestionably a complex problem, requiring an interdisciplinary approach. Violence-affected families usually face many problems, such as alcoholism, poverty and unemployment, parental incapacity, so they require assistance from many institutions at the same time. Therefore, cooperation between representatives of many local institutions within the interdisciplinary teams enables a forward-looking approach to the problems of individual families affected by domestic violence. Simultaneously, interdisciplinary cooperation brings a number of benefits to both the specialists constituting a team and persons and families to which the assistance is directed.

Keywords: domestic violence, interdisciplinary domestic violence prevention teams, working groups, „Blue Card” procedure, advantages and barriers to cooperation

MODEL WSPÓŁPRACY INTERDYSCYPLINARNEJ W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

Streszczenie

Zjawisko przemocy w rodzinie jest przedmiotem zainteresowania polskiego ustawodawstwa i opieki społecznej od połowy lat 90. Na przestrzeni lat podejmowano liczne działania mające na celu przeciwdziałanie temu zjawisku. Niewątpliwym zwieńczeniem tych działań była nowelizacja w 2010 roku przepisów o przeciwdziałaniu przemocy. Ustawodawca powierzył społeczności lokalnej szczególne zadanie – powołanie interdyscyplinarnych zespołów przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Tworzy je wójt (prezydent miasta, burmistrz), a ich celem jest strategiczne planowanie lokalnej polityki społecznej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W skład zespołów wchodzi: pracownicy socjalni, członkowie gminnych komisji profilaktyki problemów alkoholowych, policjanci, przedstawiciele placówek oświatowych (wychowawcy klas, pedagodzy szkolni), przedstawiciele jednostek ochrony zdrowia (lekarze pierwszego kontaktu, ratownicy medyczni, pielęgniarki środowiskowe), a także członkowie lokalnych organizacji non-profit. Ponadto w skład zespołu interdyscyplinarnego mogą wchodzić: kuratorzy, sędziowie, prokuratorzy oraz inni przedstawiciele podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie w danym środowisku lokalnym.

Przemoc w rodzinie jest niewątpliwie złożonym problemem wymagającym podejścia interdyscyplinarnego. Rodziny nią dotknięte zazwyczaj borykają się z wieloma problemami, takimi jak alkoholizm, bieda i bezrobocie, niepełnosprawność, dlatego potrzebują pomocy wielu instytucji jednocześnie. Współpraca przedstawicieli wielu lokalnych instytucji w ramach zespołów interdyscyplinarnych umożliwia perspektywiczne podejście do problemów poszczególnych rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie. Jednocześnie współpraca interdyscyplinarna przynosi szereg korzyści zarówno specjalistom stanowiącym zespół, jak i osobom i rodzinom, do których kierowana jest pomoc.

Słowa kluczowe: przemoc w rodzinie, zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, grupy robocze, procedura „Niebieskie Karty”, zalety i bariery współpracy